ՀԱՆԴԷՍ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

Երկրագունդն ամեն չորեքշաբթի օրերը սկիզբ կը գործէ ։
Տարեկան գինն է 4 արծաթի մէկիտ կանխիկ ։

Վեցամսեայն 2½ արծաթի մէկիտ ։
Առանձին մէկ տետրը 2 դրուշ է ։
Աստղագուշակութիւնք Յունվար 1 էն կը սկսին ։

ԹԻՒ 21 1870 ՄԱՅԻՍ 23

ՃԱՄԲՈՐԴ ՄԸ ԱՆԻՒ ԱՒԵՐԱԿԱՑ ՎՐԱՑ

Մինչ լուսինը իւր ճանճանչագեղ լուսովը Անիի աւերակներուն վրայ կը չոգշոգէր, և վայրկեան առաջերը ջինջ ու կապուտակ սկերոյ վրայ կը վայելէն ; հինաւուրց ու բարձրաբերձ ծառոց ճիւղերուն մէջ թռչուններու երամը կը թռչտէր, որոց քաղցր դայլայլիկը՝ կարծես օրօրոցը հանդչած անմեղ մանկիկին ականջն ի վար բառած երդերուն նման՝ մարդկան քունը կը քաղցրացնէր.

Հայկազն անցորդ մը հոն Անիի կիսակործան ևկեղեցւոյն աւերակին կը պատահի : Ճամբորդութեան տառապանքը գինքը խանջեցուցած, գիշերը վրայ հասած՝ հանգիստ կը փնտռէր նա, և ահա սիւեղերական այն ահեղ լռութեան մէջ ինքզինքը միայն կը գտնէ աւերակներու վրայ, և կը դողդողայ . . .

Յորտահաս գետակներու և առուակներու խոխոջները գինքը կ'սպէզեցնէին, լուսինն է կ'սպրիկը . հանդիստ առնելու ժամանակ չէր մնացած, որ խոր տեսարան մը գինքը չարունակ մտածմանց անդունդներու մէջ կը նետէր :

Ի՞նչ կը տեսնէ, եթէ ոչ հոն գիշերուան այն մէջտեղ մէջ լռանալիկն գեղեցիկ լուսով երբեմն Հայ թագաւորներու վառուռտ մայրաքաղաքն եղող Անիի աւերակները . և ա՜ո՞նց գինքը պիտի հանդչեցնէին :

Նոյա տեսիլը հոյլենաակր անցորդին սիրտը կը մորմոքէր . հոն վրաց հիւղակներ ու տներ, հոն կործանած չքեղ պալատներու աւերակներ, հոն

կխակուրծան պատնէշներ, և հոն Աս-տուածոյ նուիրեալ սրբազան տաճարներ-ու ողբերելի նշխարներ կը տեսնուէին։ Ըե՛ղ անցորդ, հանգի՛ստ սիրտ առ-նու ուր ամեն կողմ ոչ ուրիշ բան՝ եթէ ոչ աչքերէ ազի արտասուք հոսեցը-նող մորմոքիչ առարկաներ են։

Այս տիրութեանց մէջ հնաց պատ-մութիւնը կը կարդայ հոն, երբ լուս-նակին աղօտանշոյլ լուսովը այն ահե-բակաց մէջ կէս թաղուած քարերու վրայ քանդակագործ նկարներ ու տա-ձաններու բեկորներ կը տեսնէ, որոնք հին ճարտարապետութեանց վրայ նոր և նոր գաղափարներ կ'ընձեռէին։

Ա՜հ, հանգիստ կ'արօնէ, և լեռնե-րու ու գաշտերու մէջէն ամեհի գա-զաններու և կենդանեաց սոսկալի մը-ռընչիւններ դինքը կը խռովեն, որ կար-ծես թէ այս աւերակաց վրայ Հայոն հեծեծանաց հետ կոծ կ'ընէին լսելով ու մռնչելով։

Այս ողբմ տեսարանով անցորդը կը փղձկէր, պահ մը ձեռքը ճակատը տարած, աչքերը դէպի վեր բարձրա-ցուցած, արձադանք կուտան, երկնից կամարները ատեղազարդ, և ոտքին ներքևը փլատակներու չեզո-քոյտներ կը տեսնէ։ Բնութեան տարա-չին մեծութիւնը կ'ըմբռնէ, և աշխար-հի փառաց ունայն ու խարուսիկ ըղձալը շուտով կ'իմանայ, կ'արտասուէ Հայ անցորդը, և դէպի վեր կ'արձակէ սըր-տէն բղխած մտրմունքը.

«Աստուա՛ծ իմ, կ'ըսէ, այս ախուր տեսարանները Հայուն անմիութեան արգասիքն են. անոր միութիւն և սէր չնորհէ. ես անձնական հանգիստ չեմ ուզեր, և Հայն այլ ևս չ'արտասուեր։»

Գ. Պատրիարեան

ՀԱՅԵՆԻՔ

(Տես թիւ 20.)

Ա՜հա՛, տեսար, ո՛ խորհրդածեալ զբաւակ, տեսար փարձով, թէ աղղա-յին միութիւնը ինչ զօրաւոր է առանց կրօնական խառնութիւններու կարևո-րութիւն տալու։

Մեր այս պանդխտութեան մէջ հայրենեաց սիրով կ'ապրինք, բայց ըստ առածին «մին ա՛ի ոչ տայ ծաւի»։ Երբ կ'տեսնենք նորա պատկերներ ան-պատասխան՝ մերկ՝ առանց գաւառական-կութեան, չուրջերնիս կը հայինք, ձեռք ձեռքի տալով օգնելու պատ-րաստ մարդ կ'որոնենք, չատ քիչ են մնացեր. վերջապէս, միութեան ամ-բողջութիւնը իւր հաւատարակչութիւնը կորնչուցուկը, չատ կամայ կը քայլէ. կը վարանինք, վանդի առանձին ենք։

Մարդասիրութեան ընդհանուր օ-րէնքը, մեր խղճին վրայ ծանրացած՝ «սիրեցէք կ'ըսէ, ձեր նմանները, և կարօտեալներուն օգնեցէք.» ըսե. ո՛ւր թողունք ազգասիրութեան պարտքը, որ ընդ միշտ կը բռնադատէ արևելակից անդամները սիրել և անոնց օգնել։

Պարտուց պահանջմանց նեղքև ճըն-շուած, ոչ մեկը ոչ միսը կըրնանք կատարել։

Ո՛ւր կ'երթաս, և քու աղգասիրու-թեանդ պարտքերը ի՞նչ պարտուց հետ պիտի փոխանակես, սրբազան քահա-նայապետի մը երկու մեծամեծ իրա-ւասութեանց հաստատելու երեսուն քառասուն տարուայ անվաեր պարտ-քիդ հետ։

Նա սխալեցաւ իւր իրաւասու-թեանց մէջ, դու կըրնա՞ս չը սխալած ըլլալ մինչեւ յարդ անոր յարելով ի-րեն հաստատելու ջերմեռանդ բաղձա-նագդ մէջ։

Կը տեսնե՞ս, որ տիեզերական Ե-կեղեցւոյ անսխալութիւնը վաստակա-նելով պաշտպանելու տեղ, զայն իր վրայ կը բերացունէ, և կ'ըսէ, թէ՝ «ես ինքս անսխալելի եմ», որով իր յայտնի սխալած ըլլալը կ'ապացուցանէ. վանդի ինքվինք անսխալ կոչել, սը-խալիլ ըսել է։

Մինչդեռ կրօնքը միութեան ու

հաստութեան քարոզն ու միջնորդն պիտի ըլլար, այլ և այլ կրօնքի անդամներ՝ իրենց դէմ կը պնդին։

Կրօնքը նախ և առաջ պէտք է ըլլայ իր անդամոց թէ և պահպանութեան մէջ, իսկ երբ ոչ կրօնքը և ոչ նոյն անդամները, ի հաւատոյս չ'են սթափած, փըսյան խնդիրներով զանոնք տանդատելսյունէլուն ինչ անուն կուտան։

Ա՛յակս ըրիք գործ, ո՛ խորթ այսեալ գաւակներ, մենէ ելած և զմեզ ճանչնալ չ'ուզեցիք, կրօնք պատրուակ բանեցիք և կրօնի պահանջած եղբայրսիրութիւնը չընդունեցիք, բայց յանցանք չ'ունիք։

Ա՛տիկանաց արտասուակներ պըղտոր ջրերու մէջ որս ընելու մեծ հըմտութիւնը ունէին երբեմն, մանաւանդ թէ զոյն պղտորելն չատ կանուխ սովրած էին. ուստի պղտորեցին Հայը և իրենց որսը ձեռք ձգած կարծեցին։

Նոր կրօնական դասեր պիտի տային, գրոց, բայց ի քահանայապետութեան քաղաքական իրաւատութեան և Հոգւոյն Սրբոյ ի հօրէ և յորդւոյ բղխման, և ջրախառն պատարագելու ըստկզբան դաւանանքի խստասիրտութենէ; իրենց հայկական եկեղեցւոյն ծոյլ քան զիրենք լաւ տաքած ու անխոհեմ խելի պահած էին. վերջին ի՞նչ ըրին, հայ աղջկութիւնը առ՛, նա հերձուածող է, հերետիկոս և քահանայապետին անհնազանդ է, ըսին։

Ա՛սանկով մեր աղջկան միութիւնը չկատեցին, միա կողմանէ կրօնի տգիտութիւն քարոզող Սխիճարնեը ալ իրը նոր աշխարհի նոր առաքեալներ նուագ վիշտ չ'տպրեցին Հայուն, սակայն վերջապէս այս երկու մտքերուն սխալմանց խոստովանութիւնը այս վերջին տարիներուս պարզեցաւ։

Հերիք ուրեմն, այս տեսակ մը երկպառակութենէն ևս կենդանք. կրօնքը բաժանո՞ւմ կ'ենթադրէր, երբ թշնամական յարձակումներ տեղի չ'էին ունենար. ինչո՞ւ ուրեմն ասանկ վհատձն ու տգէտ Հայկական եկեղեցւոյ դէմ այդչափ խստութիւն և այդչափ անարդանք։ Հայկական եկեղեցւոյն հետ կրկին միանանք, գործութիւնիս մէկ կէտի մը առնուենք և մէկ սրտով գործենք, այն ատեն մենք այս պանդխտութեան մէջ երջանիկ կ'ըլլանք, վասնզի թշուառ Հայը օդնող ձեռքերու բազմութիւն մը կը տեսնէ, որ է մեր սրտերը մխիթարող առաջին և առաջնեկն պիտի ըլլայ, որով պիտի գաղղի խմաստուն Հայը արհամարհէ, որով պիտի վերնան Հայուն հառաչելները հայրենեաց թշուառութեան վրայ։

Ա՛յս քու բաժինդ ըլլայ, Հայ պատրաստան։

Իսկ դու, ո՛ սիրեցեալդ, ի՞նչպէս աղգութեանդ անունը խորթ կը համարիս, երբ այն անունով քու նախահարդ վարուցորեան, և աղգերու նախանձելի եղան։

Գոնէ նորա ամուսնացեալաց լեզուէն ակնածէիր, որով կը խօսէր նոսխանձնողը. անով կը խօսէր Նոյ, անով կը խօսէր և Հայկ։

Եւ ո՞ր քաղաքակիրթ աղգն է, որ քու այս աղգութեանդ համար ղբեղ պիտի մեծարէ, վոխանակ չ'ընդունելու և պարսաւելու զբեղ։

Փառատո՞ւր կ'ուզէիր, քու ձնդքդ կը. ո՞վ պաղգդ պիտի վառաւարբեր, երկնքի հրեշտակնե՞րն, նորահրաշ կապե՞րն։

Ի՞նչ անուն կուտան այն զգրահայնին որ իւր բանակին յաղթութենէ անցոյս, թշնամւոյն կողմը կ'անցնի. և որովհետև փառատուր իւ կ'ուզէիր, ինչո՞ւ վախչելով վատութեան ծիրանին կ'զգեստաւ. ո՞րդ է վատքը։

Եթէ Հայն հայրենիք չ'ունի ըսելով դժբաղդ համարիր մեզ ինքզինք, և օտարներէ նախատուած տեսնելով ան, վատաւոնակ վիճակի մէջ եղեր ծագած ազգի մը գիրկը նետուէր, Հայ կը մըննա՞ր այն ատեն։

Եթէ մեզ Հայուն պանդխտական թշուառ վիճակէն ամչցած օտար ազգի մը անունը ընդունէր, Հայ կը մնա՞ր հիմակ։

Եթէ մէկը Հայն առանց գիտուԹեան ու ճոխուԹեան է ըսելով , գիտուն և բարգաւաճ ժողովուրդի մը դերը վազեր , Հայ կը Ջնա՞ր արդեօք :

Եթէ վերջապէս Հայուն աստուածախօս լեզուին վրայ բրոտուԹիւն նըշմարելով փափկախօս կարծուած ազգեբու դիմէին Հայեր , Հայ կը Ջնա՞ր արդեօք :

Եթէ Հայն առանց պաշտպանուԹեան է ըսելով օտար տէրուԹեան մը հպատակել ուղեր , Հայ կը Ջնա՞ր . և մեր բարեգութ կառավարուԹեան Թըշնամանք ըրած չ'է՞ր ըլլար . իսկ եթէ ինքնօրինուԹիւն չ'ունի ըսելով օտար օրէնքներու դիմէին , Հայ կը Ջնա՞ր , և ՍահմանադրուԹեան արդար ու ազգին վըրայ կարար օրէնքը ո՞վ պիտի գործադրէր , և որո՞ւ համար :

Եւ եթէ իբրաքանչիւր այսպիսի պատճառանքներով բաժնուէին հայկական միուԹենէն , ո՞վ պիտի Ջնար որ ըլայն ազգուԹիւնը իր ԹերուԹիւններն վեր վերցուներ . — ոչ ոք :

ԱզգուԹիւնը կանգուն պահող և ըլայն բարգաւաճող ո՞վ պիտի ըլլար , եԹէ իր անդամները յաղԹուԹեան անյոյս զօրականին նման՝ փոխանակ քաջուԹեամբ պատերազմելով ամեն վտանգները վերցունելու և օրինաւոր կարգեր ներմուծելու՝ վատուԹեամբ յուսահատ՝ ղեկ ի յաջող կողմը կը վազեն :

Հայրենիք չ'ունի՞ Հայդ . — ի՞նչ ջնաս , գոնէ հայրենեաց վրայ անկեղծ սէր մը ունի ըլայն լուսաւորելու համար :

ՃոխուԹիւն չ'ունի՞ Հայդ . — ի՞նչ ջնաս , գոնէ հարուստ ըլլալու ամեն պատեհուԹիւն ունի ազատ վեհապետի մը ներքև :

Ոսկը չ'ունի՞ Հայդ . — քան զամեն խեղճ ազգեր կը գերազանցէ նա , եԹէ քեզ նման վատաբար , եղբա՛յր , փոխչելու չ'աճապարէ :

Հայերը վատ չ'են ու չ'պիտի ըլլան , գէթ ալ վատ անունով չ'եմք մեծա-

ւեր . մեր եղբայրներն էք և գէթ խաբեբան Սնոտի Ցոյսեր . խաբուելն ու սխալիլը մարդուն համար է , չ'խաբուին ու չ'սխալին՝ Հռովմայ , Սքահանայապետին է . գէթ չ'եմք մեղադրեր , ըստ որում աղգուԹիւններուդ խորհ համարեցիք . հապա կը զրկեինք գէթ , վասնզի խորհ համարելու այս մեծ սխալմունքը ճանչցար և ուղղելու ջանացիք :

Երբեմն Հայուն ԹշուառուԹեանը վրայ մեզի հետ կուլայիք , այս արտասուաց մէջ քաղցրուԹիւն չ'էի՞ք գաներ , վասնզի Հայուն համար կը Թախուէր , վասնզի գո՛նէ Հայուն ԹշուառուԹեանը համար լալու ազատուԹիւնը և արտասուաց առատուԹիւնը տակաւին ունէիք ձեր աչաց լճերու մէջ . հիմակ այդ արտասուելներ մեզի՞ կը Թողուք . բայց ոչ . բաւական չ'ենք առ այդ , աչքերնիդ ալ մեզ Թողուցէք , որպէսզի կրկին աչքերով արտասուենք :

Երբեմն միմիայն հայուԹեան համբոյրուԹեանը համար որ Թշուառ էր , հիմակ ձեզ համար ալ պէտք է արտասուել , որ ըլայն աւելի Թշուառ կ'ընէք :

Ո՛չ , միուԹեան մէջ աչքերը արտասուելէ կը դադրին . ձեռք տուր Հայուն , կը դադրի արտասուքը . Հայ եմ պօռայ , և հայուԹիւնը կը դժրաննայ . կրկնէ՛ և գոյծէ՛ ալ , ահա յառաջ կ'երԹայ , և ահա փառքն իր ետևէն , հանճարն անոր ետևէն , ճոխուԹիւն անոր ետևէն Օրինայ հետ դլոհ կուտան :

Ա՛հա փառք , ո՞ւր կ'երԹաս ուրեմըն . չ'ե՞ս դիտեր Թէ փառքն արժանաւորին ետևէն կ'երԹայ և ոչ Թէ դինք փնտռողին : Ո՛հ , մեր հայրենեաց յիշատակներով գո՛նէ կը մխիԹարուինք . դուք ի՞նչ ունիք մխիԹարուԹեան երբ դիւցազն մը չ'ունիք որուն վրայ պարծիք . հարստուԹիւն ունեցող ազգի մը կը հպատակիք , օր մը կերպարանափոխ կ'ըլլան անոնք . պէտք չը պիտի՞ ըլլայ արդեօք այն ատեն ափսոսալ ձեզ այս աղգուրայ վիճակ-

նուդ մէջ ։

Իսկ Հայը միշտ մխիթարութիւն պիտի գտնէ , հայրենիքը տեսնելով , որուն հողերու տակ Հայկազանց կ'ն վեհ սրտերը , կ'ն արքաներու զրիչներու հանճարները , կ'ն արիութեան ոգիները գեղեցիկ ւերմեր ծածկեցին . Հայուն աչաց աղի յօղերը զանոնք պիտի ոռոգեն ու բողբոջեն , և Հայկ , Սահակ և Սարդան պիտի վերակենդանանան ։ Այս քու բաժինդ , աղգուրոյ եղբայր ։

Այսպէս կը խօսին խմաստուն հայրենասէրք , և աղգութեան ու կրօնասիրութիւնը մէկղմէկ կը համրուրեն , կը զառնան Հայաստանի մօր երկանց ծնունդ եղօղ Հայուն գիրկը . պահ մը կ'արտասուեն , բաժանմամբ յառաջդիմութեան անուշն առջեւ խոչընդոտն եղեր էին , և կը պարեն , վասնզի այս խոչընդոտն ըլլալու դժբաղդ հարկը երկար չ'էր տեւած ։

Եւ ահա այս կերպով , խմաստուն հայրենասէրն իր խորհրդոց մէջ կ'յայտնողի միշտ և աղգութեան տանը միութեան տախտակամածը այնպէս իրեց հետ կը զոդէ , որ ալ անկարելի կ'ըլլայ բաժնել մէկմէկէ ։

Ուրեմն , հայրենասէրներու արժանաւոր գործերը ըլլալու համար առ այն յուրտ սէր մը ունենալ ներելի չ'է , միանգամայն անօգուտ ալ է . խմաստուն հայրենասէրներու նմանիլ պէտք է ։

Ալ համոզուեցանք , թէ անխորհրդաբար գործելը նոյն է , ինչ որ կործանելը . և որովհետև տգիտութիւնը որուն հարազատն է անխոհեմութիւնն , միշտ կործանումն կ'ենթադրէ , և անոր սերը անհիմն և առանց սկզբան ըլլալով գեղեցման սկզբնաւորութիւնը կը չօչափէ , անհրաժեշտ է ուրեմն հայրենասիրական բնական զգայմունքը կրօնքերու մէջէն զայն մեայլը՝ կամ՝ մը ջնջել , որպէսզի բնականն ալ մէկտեղ չը վերնայ ։

Այն առեն միութիւնը մէկ կէտի սահմռկել չատ դիւրին կ'ըլլայ , ուսկից անդամներն իրեցայ օգնելու խնդրոյն նկատմամբ ընաւ չ'են վարանիր և չ'են անճրկիր , ասով չերմին սիրով ընկերին հետևաբար աղգին ու հայրենեաց օգնելու սրբազան սկզբունքը կ'արմատանայ նոյն անդամոց մէջ , և մէն մի ձեռնարկութիւններն ալ կանաչ դաշտի նիներով կը զարդարուին ։

Ասով է որ խրաքանչիւր անդամոց թերութիւնները անվնաս կերպով կ'ուղղուին , և հակաւակն տեղի ունեցած ատեն կը բազմապատկին ։

Ասով ընկեր զընկեր կը զրկէ և հայրենեաց ամեն կերպ յառաջդիմութեան համար ի միասին կը խորհրդածէ և կը գործէ ։

Ասով է որ ոգին կ'արիանայ , և մեղկութիւնք կ'անհետին ։

Ասով է որ մեծամեծ գործեր սառանց դժուարութեան կը լինուան , ահա վերջապէս այս մեայլին ջնջուելէն կը բղխի աղգային ամեն տեսակ բարիք ։

Յարունակելի

. . .

Կանաչ գորգի մը վրայ ընկղմած բարձր երաժշտութիւն մը մտիկ կ'ընեմ . կանաչ գորգն այն է , 'ղբր բնութիւն , ուիչտ պարգեւիչ , կը պատրաստէ ամեն մարդու համար ծառերու չքին , առուի ափին , լերան կողին վրայ , ամեն տեղ , իսկ երգը տերեւոյ երգն է զողզոջուն ու հեչտին . մանչ արձագանգ մը կայ իր դաշնակին մէջ , կարծես բնութիւնն է որ կը հեսյ , երգը մերթ ընդ մերթ կ'ընդմիջի , նորէն կ'ընկըսի . Նկարագրեմ գործին .. կը տեսնե՞ս սա կանանչ ու ձևեալ տերևները , 'ղբրս բնութեան ձեռքը մէկիկ մէկիկ չարած ու կարգադրած է այդ ոստերուն վրայ . յօղուններ ալ տվեր է անոնց , որպէս զի դիւրաշարժ ըլլան , այս է ամենը . — հովիկը կը շնչէ խիստ կամաց , օդը պարզ է , նազելու եւած է . չունչը տերևին դպաւ , տերևները թրթռալ կ'ըսկսին , եւդն ոկսաւ , մտիկ ընենք . ականջ տալի հոգւոյն կ'սպղէ . . . ծն ,

օն, ո՛րչափ տարբերութիւն կայ տար և դաշնամուրին մէջ, դաշնամուրը մարդիկ կը գարնեն, հոս բնութեան մատուռնք են որ խաղան տեր ևոց վրայ ՚զարթ երդ հրաշալի . – ե՛կ, նասինք այս գորգին վրա, սա չարժուն կանանչ չէ կամ սրահներուն տակ և մոխիկ ընենք. հովը կը զգուէ մեզ, երգը կը հեչացնէ, և երթ է դու կ՚ուզես թռանինք սա կապոյտ մէջ լողացող ճերմակ քով, ու խօսինք այն անուանհմանութեան վրայ, որ այնչա՛փ գեղեցկութեամբ, ու այնչա՛փ նեղդաշնակութեամբ տարածուած է տիեզերք ըսւած մէջոցին մէջ . հարցնենք, ի՞նչ- ճարտար վարպետ (արդիւք) է Ա.ՅՆ, որ տերեւի մը ճճմուքին այս փաթաւուկ ու քարձր երամ չտութիւնը կ՚արտադրէ . գեղեցիկ չ՚է՞ այո :

— Ա.Յ՚նչափ գեղեցիկ, ըսր չ՚եմ կրնար ըմբռնել . — սրանչանանք :

Մ . Իրհաւան

ԱՐԳԱՋ ԽՈՀԵՐ .

ԽԶ .

Ճարդ, իրենց գործերու զաւակները, հեղինակ՝ Ֆիլաւէդ Ճազլ, Թարգմանի՝ Պ . Գէորգ Պուպլի. Զմիւռնիա, Տքթէեան. 1870 . (Տես թիւ 20.)

Գանք Պ . Ճազլայ ճառին :

Ա.կանաւոր պերճախօսն իր առեղծանութեան առաջին մասը կը սկսի՝ գաղափարապ փոխանակութեան հարկին հանրայայտը դիտել տալով : Երբոպայ և Ա.մերիկայ առեղծ՚ն յատաջադէմ աշխարհները կ՚անուանէ՝ ի վիպայութիւն այս կարծեաց : Մենք, առելի հեռուն երթալով, զբրաւորագոյն փաստ կը գտնենք ՚զայդ կարծիքն ապացուցնելու : Ա.յնչափ զգալի եղած է գաղափարապ հաղորդակցութեան հարկը՝ մինչ զի յետադէմ աշխարհայ մէջ իսկ իր հակումները ունի : Թուրքիա, ՚զոր ներօդամիտ անդիտացի աշխարհագիր մը կը կոչ – քաղաքակիրթ (հաճ սիվիլայզա) կը կոչէ , Թուրքիա և այդ ակռքն զգաց : Նախ՝ Սամոթիոյ մեծոգի երիտասարդութիւնը չարժեցաւ, լսրան ու խօսքան հաստատակ . չատեր անոր հետևեցան : Փառաւոր ապացոյց մըն է սակ՝ կարծեայ փոխանակութեան հարկին ամենուրեք ծանանելուն :

Հնութիւնն ալ , կը չարունակէ Պ . Ճազլ , հնութիւնն ալ , նոր աշխարհին պէս , բանակցելու , գաղափար փոխանակելու տեղեր ունէր : « Սակայն , կը յաւելու , հիներու մէջ արուեստը սակն բանէ նախատաս կը սեպուէր . ընտիր ձևին սիրահար՝ յատակը չ՚էին քններ բնաւ : » Ա.յս գատողութիւնն , ընդհանուր կերպով ըսված , չը կրնար դիւրաւ արդարանալ , դի չատ պատուաւոր բացառութիւններ կան ընելու . այլ երբ Պ . Ճազլ խմաստակայ վրայ կը մանրադրէ նոյն գատաստանն՝ իրաւունք կը տանինայ :

Յունայ մէջ՝ գատ մը մարդիկ կային : օգտակար ու գեղարճալի գիտութեանց հմաւտ՝ բանիւ կամ գրով կ՚ուսուցանէին գիտութիւններ ու արուեստներ . իրենց այս գատողարակիչ պաշտօնին համար՝ մեծ յարգ կ՚ընդունէին, ու խնաստակ (օֆիսոֆ՚ս) կը կոչվէին , որոյ նախնական նշանակութիւնը նախատական չ՚է՛ր երբէք : Ա.ռաջին անգամ Սօլօն արժանացաւ այդ մականին . ամեն նշանաւոր ճարտարիստ ու գիտուն՝ ՚զայդ պատուանունը կը ստանար : Ա.յլ երբ Յոյներու բարուց պահանութիւնը մինչեւ այդ հանրային գատաստատակայ վրայ ծանալեցաւ՝ իրենց խնաստութիւնն ու ճարտարիստութիւնը խանգարեցան , ու «խմաստակ» անունը ՚զայն անպատիւ նշանակութիւնն առաւ՝ ՚զոր ունի այսօր , և ՚զոր պիտի պահէ յատեան : Ա.ռաջ՝ ժողովուրդին օգտակար ըլլալ կը չանային , յետոյ՝ հաճելի ըլլալ միայն բաղձային . մեզի ամբոխի մը հաճոյ թուե-

լու համար՝ իրենք ալ մեղկանալու կ՚ին. մեղկացան առևնայն սիրով, ու իրենց հետ արուեստն ալ մեղկացուցին: Պերճախոսութիւնը, որ Ներիք-յէսայ և տասը մեծ առենապետաց ալ լու ձայներուն լսել ժողովուրդ վատած էր ի քաղաքային առաքինութիւնս ու ի սէր հայրենեաց, այդ առնական ու օգտակար պերճախօսութիւնն խմաւոտակաց բերնին մէջ թուլութեան ու մեղկութեան լեզուի մը փոխեցաւ, առտիկեան առուդութիւնը կորսուց: «Խօսքի արհեստաւորներ ու քանդակիչներ» դարձան խմաւոտակք ու հաւետորք, ինչպէս կ՚ըսէ Պ. Շագլ: Պերճախօսութեան այս անկմանը գլուխ կանգնեցան Տիմ՚ոդրիօս Ֆալիրէա՚ի Ցոյնս, ու Ս. Սէնեգա՚ի Հռոմայեցիս:

Պերճախօսը, այսինքն վրճախօսը (Պ. Պուալիի մէկ գեղեցիկ բառն է ասիկա), ի բեմ կ՚ելլէր ծաղկապսակ, նիւթական գեղեցկութեամբ՝ գլուխն օծած անույշ խունկով, որք բոյր ի բոյր կը ծաւալին իր եւուէն, ու չբեղ պատմուճանին դոտով ծածանմամբն ուռուցիկ. վարկաբոյլ սրինդ մ՚ իրեն կը ձայնակցի: Այս նախապատրաստ վարկութեանց վրայ չուռավ կը յաւելու նորանոր նազեր, վարագոյնք ու ծերծերաւոր: Այսպէս կը սկսի խօսիլ. Աստուածք իմ, մարդկային ձայնը կըրնա՞յ հասնիլ մինչ յայդ նրրութիւն. գրաւ կը բռնեմ, լեզուին վրայ թագաւն քնարիկ մ՚ունիմ: Մարիկ ըրէք, մարիկ ըրէք. օհ, ինչ փայփայուն գիւտեր, ինչ պերճախօսական ծաղիկներ, ինչ հմայող դիմաւորութիւններ, ինչ ոգեշունչ բացագանչութիւններ, ինչ ներդաշնակ յանդիմ, ինչ վսեմ պատկերներ, այն ինչ չբնորհ, այն ինչ քաղցրութիւն, այն ինչ վարկութիւն, այն ինչ նրրութիւն, այն ինչ չուք, այն ինչ ձևեր, այն ինչ հանճար... եթէ Աստիկ մ՚ըլլայի՝ այս պերճախօսական մարդարիտներով մանեակ մը կը հիւսի, և Աբոլոնայ քնարին վրայ կը կախէի: Ինչ նիւթի վրայ կը խօսի այդ հիանալի վրճախօսը. — Կը չանայ հաստատել թէ «ձերմակը սև է, ու սևը ձերմակ», ինչպէս իրաւամբ կը հեգնէ Պ. Շագլ. և ասի էր խմաւոտակաց վատքը. կ՚ուզին անկարելին կարելի ցուցնել, որով իրենց հանճարի պերազդեն ըլլալը հաստատեն...:

Ընթերցողը այս չբեղութեամբ ծաղրելի ուրուագրին կրնան եզրակացնել՝ թէ ինչ քայլ ըրած է Մարդկութիւնն՝ խմաւոտակաց դարէն ի վեր, և թէ ինչ տարբերութիւն կայ նախնի ու արդի պերճախօսաց մէջ, նախնին՝ դիւթելու համար, արդին՝ օգտելու չանազիր:

Դառնանք Պ. Շագլայ: «Մարդկային անհատութիւնը, կը շարունակէ, նախնեաց ուշը գրկեր բնաւ դրաւած չ՚էր. Բլուզօն ու Սօկրատ՝ զանի երևան հանէին, մարդուն անձնական արժէքը հաշուակէին: Քրիստոնէութիւնը սրատասխանատուութեան, խղճի, հաւատարութեան գաղափարները բերաւ, որով արուեստականութիւնէն գիտութեան, հանճարին օգտակարին անցանք:» Դիտողութիւն մ՚ունինք Պ. Շագլայ այս վերջին դաղափարին դէմ. թէև այնպէս կը թուի թէ քրիստոնէութիւնը չ՚է որ յ՚աշխարհ բերաւ սրատասխանատուութեան, խղճի, հաւատարութեան սկզբունքը. գի մարդոց մէջ կային անոնք՝ Յիսուսի ծնանդէն շատ դարեր առաջ, աշխարհի նախնի ամայ հանճարներուն մէջ ծնած. ի՝զատ ապացուցնելու համար՝ բաւ է սրտդ սկնարկ մը նետել հնութեան կրօնից ու օրինաց վրայ: Եգիպտոյ կրօնը սրատասխանատուութեան գաղափարն յ՚իր բարձրադոյն աստիճանը կը հանէ, խղճի գաղափարն իրեն հիմ կ՚առնէ: Հնդկաստոյ օրէնք հաւատարութեան գաղափարին ներշնչմանցը տակ խմբագրուած են:

«Աստուածարանութիւնն ու իմաստասիրութիւնը, կը շարունակէ, մարդկային անհատութիւնը զօրացուցին.» և Ֆինելօնայ մէկ դործին կը դրկէ, 'դոր չ՚ունիմ դժբախտաբար, և 'զոր

չ'եմ՝ կրնար դնել՝ այսպիսի պատահական հարկի մը համար : Պ . Շաղլայ այս մկկ ճառը՝ բառում'ն հեղինակի կը պրկէ 'զընթերցողն , որ անչուշտ չը կըրնար ու չ'ուզեր դնել այդչափ գիրք , թէև պահ մը իրեն համար անհրաժեշտ են անոնք : Ա.յսպիսի պարագայից մէջ հանրային թանգարանի մը պէտքը քանիօն զգալի կ'ըլլայ , և քանի՛ տաւալի է տեսնել՝ թէ տակաւին այսպիսի դիւրութիւններ չ'ընծայեր Թուրքիա : Ա.նպէ՛տ :

Պ . Շաղլ՝ կաւքն ըզ մարդ կը տանէ ժէմի հանրածանօթ ակրոնները կ'ընդլայնէ յետոյ , և կը խոստանայ ճառել երկու մեծ անհատութեանց վրայ , որք են Գրիգոր Ա . պատն ու Աղխիքնարն գործատորը : Բայց ճառին ընթացքին մէջ՝ պատը կը մոռնայ , գործատորը մէջ կը բերէ : Ա.ւելի աղէկ :

Իրենց գործերու գաւակներն , այսինք այն աննշան ու թշուառ մարդիկ , որ յարատեւ աշխատութեամբ իրենց վիճակ կը ստեղծեն , մեծ անձեր կ'ընդան , ու մեծ քայլեր ընել կու տան Մարդկութեան , այդ իրենց բրտանց որդիները՝ « մարդկային ստուածութիւնն լչխանութեան պատուանդանին վրայ բարձրացուցին » , կ'ըսէ Պ . Շաղլ՝ իր վեհ լեզուաւ : « Պարադոքսից տալմուկին մէջ՝ այդ անյաղթող հանճարներու բոլորն կ'անցնինք , առանց 'զանոնք ճանչնալու . » այս դառն ու արդար դանգատը արտաշարժ է , և յիշել կու տայ մեզ Ս . Հեղինէի պատրաստականը , երբ տեսաւ անի չոգենաւ մը՝ որ կարծես իր թերահաւատութեանը վրայ տուլերով կը յարձակէր . . . :

Հոս , երկու օրինակ մէջ կը բերէ Պ . Շաղլ՝ ի հաստատութիւն իր գաղափարայ . Օկիւստէն Թիէռի , որ կայր , հիւանդ , տառապեալ՝ բայց ուղէց գործ մը կատարել , ու երեւելի մտաւոր մը յօրինեց . Պլէժամէն Քօնդան , որ առողջ , հարուստ , սրամիտ՝ այլ ցաւալի վախճան ունեցաւ , « աղքատ անհատութենէ զուրկ » ըլլալուն :

Եւ Ա.րիստոֆանայ խնաստակայ դէմ հեղնական մէկ հրաւէրը մէջ բերելով՝ ճառին առաջին մասը կը վերջացնէ Պ . Շաղլ : Յարութեակեան .

Խ .

Գումը՝ զրկեալ ոգիի մը վրայ մեծ ոգիի մը էջն է :

Խթ .

Սէրը՝ ոգիի մը մշուճն է դէպ այլ ոգի մը :

Ծ .

Ա.նձնասիրութիւնը՝ ոգիի մը ելն է առ Ա.ստուած : Ք . Զերազ .

ՉԵՓԻՒՌ ՈՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

Չնիւտ .

Ինչո՞ւ այդպէս լուռ ու տրխուր ,
Ա.փըդ ճակտիդ տուեր ես բարձ ,
Մի՞թէ չիջաւ եռանդիդ հուր ,
Կամ ցնդեցա՞ն այնչափ երազք :

Վերցո՛ւր ճակատդ , ո՛ բանաստեղծ .
Գարունն եկաւ , սուգ ու թախիծ
Ի խոր սրտիդ թող առնուն հեղձ .
Թոխշ տուր հոգւոյդ , մկրի՛ կակիծ :

Բանաստեղծ.

Ա՛հ, նոճիներ տեսնում առջիս.
Սևեր պատանք դնեն շրթիս.
Շունչ մ'անուրբեր, ո՛հ, լրոյց վիս.
Լքում մահ ի հոգւոյ, Ջեվիւռ։

Ուռենայ պէս ճակատս հակած՝
Սըգոյ նման հոգիս տխրած՝
Սիրտըս համըր քնար մը դարձած՝
Միշտ պի՛ հեծէ, այսպէս լսին։

Ջեվիւռ.

Մի՛, մի՛ այդչափ յուսահատիր,
Հոգերդ ինձ տուր տանիմ ցըրեմ,
Կամ թէ վարդի թերթեր բերեմ
Նոցա մէջը ծրարէ 'զանոնք։

Երդ, տաղ կ'ուզեմ, քո՛րդող, քեզմէ.
Եւ, ա՛ռ կիթառդ եղանակէ,
Ծիծառան արդէն հընչեալ սարէն,
Նոր չունչ առաւ բնութիւն ամեն։

Ե՛լ, բանաստեղծ, կիթառդ առ, ե՛լ,
Նոր երգերուդ կամ իլսել։

Բանաստեղծ.

Ա՛հ, երդ չ'ունիմ, սերմ գարնան,
Սև հառաչանք ունիմ միայն.
Ես կիթառս ալ ի քօղ տխուր՝
Հեծէ ինծի պէս սըգալուս։

Ջեվիւռ.

Երգ ու ժըպիտ կ'ուզեմ, քերթող,
Պատռէ քնարիդ սըգոյ սև քօղ.
Սերընկերուս եմ սուրհանդակ,
Եկայ տանել երգերդ յերկին։

Բանաստեղծ

Ա՛հ, երգ չ'ունիմ, արցունք ունիմ.
Երգերս յերկի՛ն . . . Հրեշտակներ
Կ'ուզեն զուարթ ալէլուներ.
Իսկ ես ունիմ մահաւան երգեր։

Ջեվիւռ.

Մեռա՞ն ուրեմն, մեռա՞ն խապառ
Ի ծոց հոգւոյդ աչխոյժավառ,
Այնչափ զուարթ չունչ ու դաչնակ.
Կամ ցամքեցա՞ւ խանդիպդ վսակ։

Ինձ կը սպասեն ծաղկունք, հրեշտակք,
Ինձ կը սպասեն կոյսք ծաղկաբաղք,
Երգ մը քնարիդ, չունչ մը հոգիդ
Ջ'առած երկիք չ'եմ հեռանար։

Բանաստեղծ։

Թէ ամայիք տան չոք ծաղիկ,
Թէ դերեզմանք ժըպտին քաղցրիկ,
Թէ թելք փչրեալք հանեն ձայներ՝
Բնեկեալ սիրտս ալ տայ քեզ երգեր։

Ո՞վ չը գիտեր թէ այս վերտոյ աշխարհին մէջ
Բանաստեղծին ճակատագիրն « արցունք» է։
Ա. Լուսինեան

Վարժարանիս Բ. Կարգի աշակերտ Պ. Տիրան Ս. Մինքայէլեան, Տ. Լ. Քոլէի « Մանկութիւն հռչակաւոր արանց» մակագրեալ գործը թարգմանելով, հետզհետէ սիրտի հրատարակէ հանդէսիս մէջտեղ։ Իր հաւանականցայ կ'ընծայէ 'զիւր թարգմանութիւն, և երջանիկ կը սեպէինք դինք՝ եթէ կարենայ դրդել 'զանոնք մեծ մարդոց հետեւելու։

ՏԻԿԻՆ ԼՈՒԻԶ ՔՕԼԷԻ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ԱՐԱՆՑ։

ԲԻՒՔ ՏԸ Լ.Ս. ՄԻՒՍԱՆՏՕԼ։

Ժան Բիւք տը լա Միռանտօլ անուն հռչակաւոր տղայն ու բազմահմուտ անձը կըսերէր Ֆռանսօա Բիւք տը լա Միռանտօլէն, որ 1312ին Մաճէնոյ իշխան եղաւ, և գլխաւոր՝ ժխտելեան կուսակցութեան։ Ծնաւ ի Միռանտօլ, 1463ին։ Երրորդ որդին էր Ժան-Ֆռանսօայի, որ Միռանտօլոյ տէր ու Քօնքօռեսալի կոմս էր։ Հպարիւ տասնամեայ՝ բոլոր Իտալիոյ մէն ճշմարտագոյն բանաստեղծն ու տաղանդաւորը կը համարվէր։ Իր մայրը, համոզված ըլլալով թէ Նախախնամութիւնը որդւոյն վրայ նկատումներ ունի, չ'ուզեց օտարոց թողուլ անոր առաջին դաստիարակութեան հողը, 'զոր իր վրայ առաւ։ Յետոյ յանձնեց 'զանի չատ յաջողակ դաստատուայ, որոց քով ալագ յառաջդիմութիւններ ըրաւ։ Զորեքտասնամեայ՝ դնաց կանոնական իրաւագիտութիւն ուսանիլ ի Պօլօնեա, յետոյ եօթ տարի անցուց՝ իտալական թերակղզիին ու Ֆրանսայ մէջ հրջելու։ 1486ին Հռոմ վերադառնալով, 900 առաջարկութեանց ցանկ մը հրատարակեց յաղագս աներեւոյթի՝ 'զոր մարդ է գիտել, և յանձն առաւ պաշտպանել 'զանոնք հրապարակաւ ընդդէմ անոնց՝ որ իր հետ ուզին վիճել։ բայց մկկ քանի բաներ անձինք, նախանձելով այն հաւաքին վրայ՝ 'զոր այս հրատարակութեամբ առացաւ, արգիլեցին իրեն այնմ հրապարակային վիճաբանութիւն, և իր առաջարկութեանց չատերը պատրիկ մատուցին, որ դատապարտեց 'զանոնք։ Այն առեն ի Ֆլորանսա վերադարձաւ, յետոյ քաշվեցաւ ի Ֆիւօրէնցա, ուր 1494ին մեռաւ, նոյն իսկ այն օրն՝ յորում Շառլ Ը. մտաւ այդ քաղաքին մէջ։

Այս գերազանցութեան վայրը, որ ԺԶ. դարուն առաջին մասին մէջ՝ կեղծաց ու ժխտելեանց պատերազմներէն

սկսած էր, 1688 ին չիջաւ, երբ Մաոի, Միւանտօլայ վերջին դուքս, Ժոզէֆ Ս. կայսեր ձեռօք իր երկիրներէն կալտեալ՝ Ֆրանսա քաշվեցաւ, ուր իր սերունդը Թերևս կայ տակաւին։

Ժան Բիք տը լա Միւանտօլայ դործոյ վերջին ու կատարելագոյն սըսկզբունքն է Պալոյ տիալը, տասվեց հատոր։

Իր Բիք եղբօրորդին, որ անոր պատմութիւնը գրած է, կը կարծէ Թէ, իր ծնած վայրկենին, իր մօր ննջելու սենեկին վրայ բոյսի տեսվեցան, որք անմիջապէս մարեցան։ «Ս.յս երևոյթը, կ'ըսէ, անշուշտ տեղի ունեցաւ ապացուցանելու համար Թէ իր հանճարն այս բոյսերուն պէս պիտի փայլէր, և Թէ ինք այդ կրակին պիտի նմանէր. Թէ պիտի երևէր՝ չուտով անհետանալու համար, և 'զաշխարհ պիտի զարմացնէր իր հանճարին աղնուութեամբն ու փայլովը, Թէ իր սերմնախաղութիւնը բոյսի ճանճաններ պիտի ըլլար՝ փառաբանելու համար 'զԱստուածն քրիստոնէից, որ ճշմարիտ հուրն է ներշնչօղ։ Ս.րդարև, գիտված է Թէ, ուղիղ ու սուրբ մարդոց ծննդեան ու մահուանն ատեն, պատաղոյ կարդի նշաններ տեսված են՝ ցուցնելու համար Թէ տալբեր մարդիկ են անոնք, Թէ աստուածային բան մ'ունէին իրենց մէջ, և Թէ մեծ գործոյ նախատահմանեալ են։ Ս.ասնց ուրիշ օրինակաց դիմելու՝ ըլ տուրբ Ս.մրոսիոս միայն մէջ պիտի բերեմ։ Մ'եղուայ պարտ մ'իր բերնին վրայ հանգչեցաւ, ներս մտաւ, և անմիջապէս դուրս ելլ նելով՝ մինչև յ'երկինս բարձրացաւ, ամպոց մէջ Թաքչեցաւ, և անհետացաւ եղաւ իր աշակերտաց ու ականատեսաց առջևէն։»

Զայս հատուածը մէջ կը բերենք՝ ոչ Թէ այդ երևոյթին հաստատ կամ կարեւորութիւն ընծայելնուս՝ այլ միայն գաղափար մը տալու համար այն կարծեաց վրայ՝ 'զոր Բիք տը լա Միւանտօլայ մարին ունէին իր ժամանակակիցք։

Թարգմանիչ

ՇՄՂՈՄՔԱՂ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԱՍՏՈՒԱԾԻՆ ՄԱՀԸ

Անաստուածին կ'իմայուի Թէ պարտի մեռնիլ։ Ս.յս վերջին վայրկենիս ինչ կ'անսպնի անոր մտքէն։ Գրեթէ անկարելի բան մ'է ուզուածը. Թող խելագուած ըլլայ խղճին խայթը, Թող և ոչ իսկ տարակոյս մը այլակերպել իր Թերահաւատութիւնը, սակայն ատով հանդերձ վախէ և ճգնաժամի տարտնութիւնէ տղատ կրնա՞յ ըլլալ։ Հարցուր, տեսնուա՞ծ է անաստուածը իր մահուան անկողնոյն մէջ, չըբռնուած այն ստատիկ հևւանդութիւններուն մէկէն՝ որք հոգուն պաշտօնները կըդադրեցընեն, այլ կատարելապէս իր բարոյական կարողութիւններն վայելող վիճակի մը մէջ, և գիտցող՝ Թէ քիչ մը վերջը հոգին պիտի փչէ։ Օլհասական՝ նին միտքը բոլորովին երկարացնելիք բաներուն կենդանի պատկերոջը ըզբաղած է։ Նա յարաբերութիւններ և սովորութիւններ ունէր, և հաղորդուր կապերով միացած էր կենցաղ, որք մէկէն կը լուծէին. տսկալի եղծում մը, որ իսկոյն կը զատէ հոգին այն ամեն բաներէն՝ որք իրեն սիրելի եղած էին. կը Թողու 'զայն միայնակ և վիրաւորեալ՝ անհուն պարապի մը մէջ։ Ս.յս անցատակ անդունդը ուր նա կ'իջնէ, այս տխուր միայնութիւնը, այս յաւիտենական լռութիւնը, այս սառուցեալ քունը, այս անարշալոյս գիշերը, այս ամեն բարիքներէ զրկումը՝ զորս անընկճելի տենչանօք կ'ուզէր վայելել, այս ամեն գաղափարները և դեռ խումբ մը տասնեակ ոչ նուազ մորմոքիչ գաղափարներ կը ծագրանան այն Թշուառ ոգւոյն վրայ, 'զայն կը վրդովեն, կը բզկտեն, և կ'սկսին իր տսկալի տանջանքը։

Ի՞նչ հրնայ ըսուիլ իր վիճակին

վրայով, այն սկզբանց տարակուսանայ համար՝ 'զրոյ ինքն ստեղծած էր. ի՞նչպէս կարելի է նկարել իւր անձկութիւններն, յուսահատութեամբ կէս մը խեղդուած վիշտերն, և այն տխուր նայեցուածն, որ ամեն կողմ ուրիշ բանի չը հանդպիլը՝ բայց եթէ անմխիթար անյեւալի մը և անյոյս ապագայի մը: Հիմա ոչնչին վրայ չ'է որ կը տարակուսի, ընդհակառակն 'զայն կը խնդրէ յ'ամեն նայն սրտէ. իզուր 'զայն կը խնդրէ, յաւիտենականութիւնը միայն իրեն կը պատասխանէ. ձգենք վարագոյրը այս սոսկալի տեսարանին վրայ, և դժոխոց թողունք իր գաղտնիքը: Պ.

Կ. Թագուհեան

ԱՐԱԳՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆԱՑ

Մարդկային կեանքը ճամբու մը կը նմանի, որուն ելլը սոսկալի գահավէժ մ'է. առաջին քայլէն ասի երևան կ'ելլենէ, բայց օրէնքը վճռուած է, պէտք է միշտ յառաջանալ: Կ'ուզեմ ետևս նայիլ, բայց ձայն մը կը գոչէ ինձ: Քալէ՛, Քալէ՛: Անդադրելի ծանրութիւն մը, անդիմադրելի զօրութիւն մը առեալ կը ձգէ զիեզ. պէտք է անդադար յառաջանալ դէպ ի այն գահավէժը: Հաղարաւոր խոչընդոտներ և բիւրաւոր նեղութիւններ այն ճամբուն մէջ միշտ զիեզ կը յոգնեցնեն և կը նեղեն: Ու՛ր էր թէ այս սոսկալի գահավէժէն խուսափիլի. Ո՛չ, ո՛չ, պէտք է քալել, պէտք է վազել. այսպէս է ժամանակին արագութիւնը: Ամեն կը մխիթարուի մարդ, վասն զի ժամանակ առ ժամանակ կը պատահին առարկաներ որ զիեզ կ'սփոփեն, վազող ջուրեր, թառամող ծաղիկներ: Մարդիկ կ'ուզեն կանգ առնել, բայց ձայնը կը գոչէ. Քալէ՛, Քալէ՛: Այլ սակայն կը տեսնէ որ իւր գոլոր անցեալը եւս ևս ձգած է. սոսկալի՛ խորտակում, անխուսափելի կործանում. բայց մարդս կը մխիթարուի, վասն զի իր անցած տեղէն քանի մը քաղցած ծաղիկներ կը բերէ իրեն հետ, որոց թառամելը կը տեսնէ առաջուընէ մինչև իրիկուն իւր ձեռքին մէջ, քիչ մը պըտուղ՝ զոր կերած ատեն կը կորսուի: Զարմանալի բան, զօրութիւն մը կայ որ 'զմեզ այն ահռելի անդունդը կը մղէ. ամեն բան կ'սկսի եղծանիլ, պտրտիզները հետզհետէ ծաղիկնին կը կորսնցնեն, ծաղիկները իրենց փայլունութիւնը և իրենց դոյնի դեղեցկութիւնը, մարդագետնիք իրենց զուարթութիւնը, չատերն իրենց պայծառութիւն, վերջապէս ամեն բան կը նսեմանայ, ամեն բան կ'անցնի: Մահուան ստուերը կը մօտենայ, սղնատալի անդունդին մօտենալը կ'զգայ մարդ, բայց պէտք է եզերքէն երթալ, քա՛յլ մ'ալ: Աչքն սոսկումը կը վրդովէ ըզդայարանքները, դլուխը կը դառնայ, ոչքերնիերը կը մոլորին, պէտք է քալել:

Մարդ կ'ուզէ վերադառնալ, բայց ճար չը կայ. ամեն բան ընկած է, ամեն բան նուաղած է, ամեն բան խոյս տուած է:

Հարկ չ'է ձեզի ըսել թէ այս ճամբան՝ կեանքն է, և այս անդունդը՝ մահը: Մ.

Կ. Լարիճեան

Հաւատացեալ մը խօսքերը.

...Երբ որ ձենէ մին անիրաւութիւն մը կրէ և երբ ճամբու մէջ ջին քալած ատեն, հարուստհարիւրը 'զայն յերկիր կը տապալէ, և ոտքը վրան դնէ, եթէ բողոք մը բառնայ՝ լռել չ'ըլլար:

Աղքատին տղաղակն մինչեւ Աստուած կը բարձրանայ, բայց մարդուն ականջին չը հասնիր:

Եւ հարցի ինքնին. այս չարեաց ծագումն ուստի՞ յառաջ եկած է. այն որ աղքատն ու հարուստը, տկարն ու զօրաւորը ստեղծեց, մեզի՞ ոմանցմէ վերցնել ուզած է՞ անիրաւութեան մէջ երկիլն, և ոմանցմէ՝ ամեն յոյս ի-

բենց թշուառութեան մէջ :

Ու տեսայ որ ասի ահեղի մըտա-
ծութիւն մ'էր , և Աստուծոյ դէմ հայ-
հոյանք մը :

Վանդի խրոքանչիւրն ինքզինք
կը սիրէ , կը բաժվի իր եղբարցմէ ,
վանդի մինակ է , այնպէս միայ կ'ուզէ ,
անոր համար բողոքն անլսելի կ'ըլլայ :

Գարնան մէջ երբ ամեն բան կը կեն-
դանանայ՝ խոտէն աղմուկ մը կը բարձ-
րանայ . այս աղմուկը չատ մը ամենա-
փոքր և խեղճ էակներու ձայնն է :

Առանձին անոնցմէ և ոչ մէկը սի-
րուն լսվէր , իսկ ամենը մէկտեղ լսելի
կը լինին :

Դուք ալ այսպէս խոտին տակը
պահված էք. ինչո՞ւ ձեր ձայնն ալ չը
լսվիր :

Արագըթափայ գետ մը անցնիլ ու-
զողներն երկու կողմ կը ձեւանան և
այնպէս իրարու մօտեցած առանց նե-
ղութեան կ'անցնին , անոնք՝ որ առան-
ձին չըպիտի կրնային անցնիլ երբեք :

Ասկէս ըրէք , և այն ատեն անիրա-
ւութեան ընթացքը պիտի արդիլէք , որ
ձեզ կը տանի , մինակ եղած ատեն
ձեզ չափչփեալ տիւներին վրայ կը
նետէ :

Ոչ , ձեր որոշմունք ծանր՝ բայց
հաստատուն լինի : Առաջին և ոչ ալ
երկրորդ չարժուի մը դէմ մի վարվիք :
Բայց եթէ մէկը ձեզի դէմ անիրաւու-
թիւն մ' ընաւ , սկսեցէք օրհնել բոլո-
րով սրտիւ , ձեռքերնիդ և աչերնիդ
վերցնել .

«Ով Հայր , դու անմեղին պաշտ-
պանն ես , և քու արդարութիւնդ , և
քու Սէրդ է որ աշխարհս ստեղծեց ,
որ ղայն կը վարէ . դու կ'ուզես երկրի
իշխել և չարն անոր կը հակառակէ իր
չար կամքն , ատոր համար է որ չարին
դէմ կռուիլ ուզեցինք :

Ով Հայր , մեր մտքին խորհուրդ
տուր , և մեր բազկին զօրութիւն :»

Երբ որ այսպէս ալօթեցէք՝ ձեր հոգ-
ւոյն խորէն կռուեցէք , և մէկն դէմդ
չըկրնայ ընդդէմ լինիլ : Եթէ նախ յաղթանա-
կը ձեռնէ հեռանայ՝ ասի փորձ մ'է մի-
այն , վերստին պիտի ետ դառնայ . դի
ձեր արիւնը Կայէնէն խեղդված Աբե-
լի արեան պէս պիտի լինի , և ձեր մա-
հը՝ մահ մարտիրոսաց : . . . Լ .

Ի . Մկրտիչեան

. . . Հայր իմ աշխատութիւնը դժու-
արին է այսօր , բահը չոր գետնին դէմ
կը փշթանայ , արեգակը կրակէ ճառա-
գայթներ կ'արձակէ , կէս օրուան հովէն
բարձրացած փոշին դաշտին մէջ կը պըտ-
տոյտի :

Որդեակ իմ , այդ տաղտկալի հո-
վերը զրկողը՝ խոնաւ ամպերն ալ կը
ղըրկէ : Ամեն օր իւր նեղութիւնը և
իւր յոյսն ունի , և աշխատանքէ վերջը
միշտ հանգիստը կուգայ :

Հայր իմ , նայեցէք այս խեղճ
տունկերուն . ինչպէս թարշամեր են ,
ինչպէս իրենց դեղնած տերևները կը
խոնարհին յօղունէն վար կախված :
Անոնք նորէն կը բարձրանան . և՛ չ
խոտ մը թեղ բրված չ'է :

Որդեակ իմ , միշտ իրեն համար
երկնային դանձերուն մէջ արգասաւոր
անձրևներ և թարմ յօղեր կան :

Հայր իմ , թռչունները տերևնե-
րուն մէջ կը լռեն , լորամարդին ակո-
սին խոռոչներուն մէջ անշարժ , նոյն
իսկ ղընկերն անգամ չը կանչեր , և
րինչը չուրը կը փնտռէ , և եզը արուն-
ները ծալած՝ իր մարմնոյն վրայ կը
ծռնրանայ , ոտրանոցը կ'երկնցնէ , եր-
կայն ռնգունքը կ'ընդարձակէ՝ օդ առնե-
լու համար :

Ատուած , որդեակ իմ , թըռ-
չուններուն նորէն պիտի դարձնէ ի-
րենց ձայնը , ցուրերուն այս սաստիկ
տարէն սպառեալ ոյժը . արդէն ղա-
նոնք վերակենդանացնող գեփիւռը՝
ծովերուն վրայ կը սողայ :

Հայր իմ , ցախի մը վրայ նստինք ,
լճակի մը բոլորտիքը , այս հին կաղնի-
ներ քով , որոց ճիւղերը կախուած՝ կա-
մայ մը ջուրերուն մակերևոյթին կը
դպչին :

Ինչպէ՞ս հանդարտ և թախծանկիկ են, ինչպէ՞ս ճոխերը զուարթութեամբ հան կը խաղան. ոմանք իրենց թեւատոր կերը կը փնտռեն, որոնք նոր ծնած խեղճ ճանճիկներ են, ուրիշներն՝ իրենց գլուխը վերցնելով՝ կպծկռտ բոյ բերանով օդին համբոյր կուտան։

Ողջեակ իմ, անիկա որ ամեն բան ըրաւ, ամեն տեղ սիրուկ անհատնում պարգեւներ, և կեանքը, և կեանքին ուրախութիւնը։ Զարկը ա՛ռերևոյթ է այն սիրոյ մասին կողմը, բարիքին մէկ երեսը, և անոր տուները։

Սակայն, հայր իմ, ինքզինքնիդ կը նեղէք. որչա՜փ աշխատութիւն, ո՛րչափ հոգնութիւն՝ մեր սիրտերը հնդալու համար. ըսէ՛ք, մի՞թէ աղքատ չ՚է՞ք, մայրս աղքատ չ՚է՞. ձեր քրտինքը են որ դիս անուշին, օր մը ասոնց հոգ եղա՞նք վաղման համար։

Ի՞նչ հոգ վաղը, որդեակ իմ, Աստուծոյ է վաղը, անոր վստահինք։ Աւետարանն ելնողը չը գիտեր թէ սիրտ հասնի՞ իրիկուան, ինչո՞ւ համար ուրեմն հոգ ընենք և անհանգիստ ըլլանք այնպիսի ժամանակի մը համար՝ որ թերեւս ամենեւին չը սիրտ գայ. մենք այս աշխարհս մէջ ծիծեռնիկին պէս կ՚անցնինք, օր ըստ օրէ ապրուստ վնտռելով, և անոնց պէս, երբ ձմեռը կը մօտենայ, գաղտնի զօրութիւն մը զմեզ անկէ աւելի ակէկ կրնմայի մը տակ կը ձգէ։

Ի՞նչ է այս, կարծես իւր պատանքին մէջ փաթթուած մեռեալ մը և կամ չորերով պատած մանուկ մ՚է։

Ողջեակ իմ, սաղայալ օդ մ՚կը, քիչ առնէն կենդանի ծաղիկ մը սիրտ ըլլայ. օդային ձեւ մ՚է, որ ամենէն կենդանի դոյներով երփնազարդեալ՝ եթերին մէջ սիրտ բարձրանայ։ Լ. Յ. Քաղենեռնեան

ՀԱՒՈՏ.

Կան մարդիկ՝ որ երբէք Աստուած չ՚են սիրեր, և երբէք չ՚են երկնչիր անկէ. խոյս տուէ՛ք անոնցմէ, պի անէծքի մսխ մը կ՚ելնէ անոնց ճակատէն։

Խոյս տուէ՛ք ամբարիշտէն, պի անոր չունչը մահացու է. բայց Աստուած մ՚ա՛ստէ, պի ո՞վ գիտէ թէ Աստուած իւր սիրտը փոխած չ՚է։

Այն մարդը, որ նոյն իսկ հաստատուն հաւատքով կ՚ըսէ. ես երբէք չ՚եմ հաւատար, յանախ կը խարուի. իւր հոգւոյն մէջ ի վաղուց կայ հաւատոյ արմատը, որ երբէք չը չորնար։

Աստուած մերժող խօսքը կ՚այրէ Աստուն չրթունք՝ որոնցմէ դուրս կ՚ելնէ, և այն բերանը, որ կը բացուի հայհոյելու համար՝ դժոխոց պատուհան մ՚է։

Ամբարիշտը տիեզերքս մէջ մինակ է. բոլոր արարածք Աստուած կը գովեն. բոլոր անոնք որ կը ղդան՝ Աստուն կ՚օրհնեն, անոնք որ կը խորհին՝ կը պաշտեն Աստուն. ցորեկուան ու գիշերներու աստղերը Աստուն կ՚երգեն իրենց խորհրդաւոր լեզուաւ։

Հաստատութեան մէջ գրեալ էր երկոյս սուրբ անունը։

« Փառք Աստուծոյ՝ ի բարձունս երկնից։ »

Նաև գրած է Աստուն մարդոյ սրտին մէջ, և բարի մարդը սիրով կը պահէ Աստուն. բայց չարը կը ջանայ Աստուն ջնջելու։

Խաղաղութիւն աշխարհի վրայ այն մարդոյ՝ որք բարի կամք ունին։

Իրենց քունը քաղցր է, և մահը առաւելագոյն քաղցր. պի գիտեն որ իրենց հօր քով կը վերադառնան։

Նման խեղճ հաղագործին, որ օրուան խոնարհիլն յետոյ կը թողու գաշտերը, կը վերադառնայ իւր տնակը, և գրանն առջև նստած՝ իւր յոգնութիւնը կը մոռնայ՝ երկինքը նայելով, այսպէս՝ երբ իրիկուն ըլլայ՝ յուսացեալ մարդը ուրախութեամբ հայրենական տունը կը գառնայ, և սեմին վրայ նըստած՝ կը մոռնայ սրտին վշտերը՝ յաւիտենական վայելից մէջ։ Ա.

Մ. Դասիրեան

ԲՕԼՕՆԻԱ

Ա.ին կողմը, ուսոի երկար օրերուն մէջ արեգակը կը ծագի, արդասաւոր և գալարագեղ երկրի մը վրայ ցրուեալ տմբոյն մը կը տեսնէի, և ամեն կողմ ուր աչքերս կը դառնային՝ ախուր ճաղատաններու, անժպիտ լերանց, համր բերանները և տափարին յանդուգն ալեաց կը հանդիպէին, որոնցմէ սրտաուսաւ գաղտնի կաթիլներ կը սարդիին. դի այս անհնարին տաւտասանաց մէջ տանջանքի սրատրուակաւ մը սպառազէն մարդիկ կային, որովհետեւ անազատելի ոճրով մը պատժուած էր։

Եւ կը հարցնէի իւրովի՝ թէ ի՞նչ է այս։

Եւ պատասխանեցին ինձ. Ա.սի մարտիրոս ժողովուրդ մ'է։ Սրբութեան խորհուրդ մը կատարեցաւ իր վրայ։

Ա.ռ ժամանակ մը չտիին զօրութեանը մատնուած էր, որպէսզի, իր տաւտասանաց մէջ թաթխուած, ինչպէս երկաթը ջուրց հեղեղին մէջ, սուր մ' ըլլալով՝ ձեռնհաս ըլլայ մարդկութեան չար ոգին յաղթահարելու։

Դժոխային ճիւաղը պարեցին արիւնաղաղձ երկրին վրայ, ուր մէն մի սիրտ զիւրն տանջանք, մէն մի ընդերք պիր կարիամութիւն ունեցած են, և զէնք էր այսպէս ըլլալ, որպէսզի գիտնայ աշխարհ թէ ի՞նչ է հայրենիքն ու հայրենեաց կորուստը, որպէսզի արդարութիւնն ու իրաւանց յարգանքը, հայրենասիրութիւնն ու բանաւոր սակումը ժողովուրդեան ապագայ կապը կազմեն և ապագային մէջ իրենց վրկութիւնը ձեռք բերին։

Ա.րդ զոհը տասնամաչին քահանայից դողդոջուն դանակին տակն է։ Բայց Ա.տուած զայն նոցա ձեռքը մատնած չ'է ի սպառ։ Երբ ծանուցեալ ժամը հընչէ՝ ահեղ վրէժխնդրութեան մը պէս իր գլուխը պիտի բարձրացնէ, և իր խորտակուած չղթային ձայնէն զարթնած՝ յարուցեալ սղզերը պիտի տալ զանկեն։ Օրհնեա՛լ ըլլայ յաւէտ այն ժողովուրդը՝ որ հանդէս ժողովրդոյ տեղ հաստատամտութեամբ տանջուելով՝ անոնց համար յաղթելու արժանի համարուեցաւ։ Լ.

Մ. եազմաճեան

ՆԱԽԱՆՁ

Նախանձը տկար հպարտութեան մը ամենէն սեւ և ամենէն գաղտնի արգասիքն է, որ ուրիշներուն առնախորը փայլումն կը կարծէ թէ իրմէ բան մը կը պակսի կամ կը չնչուի, և որուն չնչին նշոյլ մ' անգամ խիստ մեծ կ'երեւայ։ Ա.սիկ անձնասիրութեան ամենէն վտանգաւոր թոյնն է. նախ կըսկսի սպառել 'զայն՝ որ 'զայդ անապրոյն կիրքը կը սնուցանէ, և 'զանկ ամենէն ևս ոճիրներու կը տանի. դի հպարտութիւնը բնականապէս դիմադրող է, և կ'ուզէ յայտ յանդիման եւ բևաւ. բայց նախանձը ամեն տեսակ պատրուակներու տակ կը ծածկուի, և ամենէն խաւարային դաւերէ անգամ չը խորշիր։ Նա միշտ ծպտեալ չարաբաստութիւններ, պղպատրութիւններ, մռնանութիւններ, ամեն սիժգալի խարդաւանութիւններ կը մտածէ, և ատոնք են իր բաժին։

Նախանձը, 'զոր համայն սրտերու թոյնը կ'անուանէ Սուրբ Գրիգոր Նարեկացին, կիրքերուն ամենէն սրտարն ու ամենէն անարդարն է, ամենէն անարդարը՝ դի անմեղներու վրայ կը յարձակի. բայց ամենէն արդարը՝ դի յանցաւորը կը պատժէ, և 'զինքը կրող սրտին համար արդար և անհատնելի տանջանք մը կ'ըլլայ։ Ի՞նչ է քու նախանձիդ նպատակը. — Ա.յս ինչ անձը ուրիշներուն աչքը կը մանէ, ուրիշներէն կը սիրուի։ Ո՛վ Ա.տուած, գոնէ դիտնայի՛ր թէ ինչ է այդ երանելու սիրուիլն, ու ինչ է իր հաճոյակատնութեան խորհուրդը։ Բայց գանք ուրիշ բանի մը, 'զոր կարևորագոյն կը կարծէ աշխարհ։

Դու կը նախանձիս այս մարդուն բարձրութեանը վրայ ։ Եթէ այդպիսի մեծ պաշտօն մը արժանապէս չը կատարէ՝ նախանձելու տեղ դիմալու եւ անոր վիճակին վրայ . դի կրնա՞ս նախանձիլ այնպիսի պատուոյ մը վրայ , որ աշխարհի առջեւ երեսն կը հանէ իր ցաւալի անկարողութիւնը , կատարդի ցաւմունքը կամ խոշոր սխալները ։ Եւ եթէ այդ մեծ պաշտօնին մէջ բարիք կը գործէ , ի՞նչու արեգակին նախանձիս՝ անոր համար որ ՚ղպլը լուսաւորելուն հետ ղբեզ կը լուսաւորէ ։ Եւ ի՛նչ օգուտ քաղէ այն բարիքներէն՝ զոր բոլոր աշխարհի կ՚ընծայէ . օգուտ քաղէ այս գեղեցիկ աղբիւրէն , որ քուկինները հետ՝ դրացիներուդ արտերն ալ կը ջրէ , մոխանակ անոր ակը ցամքեցնելը մտածելու ։ Պ .

Բ . Բաշալեանեան

ԱՍՏՈՒԱԾ

Աստուծոյ հանդէպ պաշտամանդ ա-ռաջինն է , ըլլալ ուղիղ , արդար , բարեգործ . ինչ հաւատարիմ իր խօսքին , առանց վարանման եւ մրմնջանոյ՝ զոհել իր չահն իր պարտուց , չ՚անարդել մարդկութեան վեմ նկարագրին վատութեամբ եւ ցածութեամբ , զգուշութեամբ խորշիլ ուրիշին իրաւանդ դոլչելիք ամեն սպարագոյներէ , ջանալ ընդհակառակն վնասելու իր նմանեացն երջանկութեան զոհելիք սպարագաներն , Աստուծոյ ամեն տարածոյ համար բարիք կամեցող սիրտ մը տածել իւր ներսիդին եւ ծողոքել իրմէ եաքն ալ , առաքինութեան օրինակներ եւ անդադար յիշատակ մը ։

Սակայն զԱստուած պատուած ընելու համար բաւակա՞ն է միայն հաւատալիմ ինչ անոր օրինացն , բարիք գործելով ։ Պարտուց այս առաջինին քով ուրիշ մ՚ալ չըկա՞յ ուրիշ անոնցիէն մեզ մեզք չը հանարուի ։

Երախտագիտութիւնը պէտք չ՚է որ համր ըլլայ , այլ գործով ալ յայտ ։ Խղճմտանքնուս կը դպի երբ տեսնենք մարդ մը որ իր երախտագիտութիւնը իր բարերարին յայտնելու ատիթներն վնասելու հոգ չը տանիր , նոյնպէս Աստուծոյ որդի ըլլալով կարելի չ՚է որ մեր չարմանց վրայ մեր հօր անունը չը լսուի ։

Պէտք չ՚է ըսել թէ Աստուած մեր յարգանայ պէտք չ՚ունի , վասն դի բարերարին մեծութիւնը գմեզ մեր պարտաւորութենէն եաք չը կեցնելը ։

Օրինաւոր է որ մեք մեր երախտագիտութիւնը նորբեռնք անոր , թէեւ մեր երախտագիտութենէն կամ ասենախտութենէն արդիւնք մը յառաջ չը կրնայ գալ անոր նկատմամբ ։

Այս առաջին պատճառին վրայ պէտք է յաւելցնել ուրիշ մ՚ալ , այսինքն թէ , մեր երախտագիտութիւնը եթէ անօգուտ ալ ըլլայ իրեն համար , օգտակար է մեզ համար . ըստ օրինի եղած ամեն զգայուն արբարար է ։

Ու Աստուած ունեցած երկիւղածութիւննիս մեզ նպատակ պատճառներ կուտայ սիրել ՚զբարին եւ ըղձ գործադրել , եւ ինքն իսկ մէջնիս մ՚է կատարելութիւնը բարիքը դիւրացնելու ։ Երկիւղած եւ յԱստուած լուսաւորեալ հոգւոյ մը ամեն միտումներն , դէպ յառաքինութիւն տենդանքներ են միանգամայն , եւ նա չըկրնար պաշտամանն մը միայն մէկ գործը կատարել , առանց միշտ պարտուց հնազանդելու կարեւորութիւնը յիշելու , միշտ Աստուած պաշտելու արժանի դառնալու համար ։ Ծ . Ս .

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Թ . Նշանաւոր Հայ Ազգագրագէտ ՏԷՐ ՄԱՏԵՈՍԵԱՆ ։ Կը ծախվի գին 30 դրչ ։

ՏՆՕՐԻՆ Ս . ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱԹԱՆԱՍԻՈՍ ԵՒ ՅՈՎՀԱՆՆԱՍԵՐԵԱՆ
Ի ԽՍԱԳԻՒՂ Կ . ՊՕԼՍՈՅ